1976. – 183 с. *Проскурин С.Г.* Мифопоэтический мотив “мирового дерева” в древнеанглийском языке и англосаксонской культуре // Логический анализ языка. Культурные концепты. – М.: Наука, 1991. – С. 124 – 129. *Селиванова Е.А.* Когнитивная ономасиология. – К.: Изд-во украинского фитосоциологического центра, 2000. – 248 с. *Скідан О.Г.* Контрастивні стилістичні засоби втілення концепту ТВОРЧА ОСОБИСТІСТЬ у художніх текстах У.С. Моема: дис. … канд. філол. наук: 10.02.04 / Скідан Ольга Геннадіївна. – Харків, 2007. – 187 с. *Соколова Н.В.* Вербалізація концептосфери ФЕМІНІЗМ в американському жіночому дискурсі XIX-XXI ст.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”/ Н.В. Соколова. – Одеса, 2007. – 21 с. *Степанов Ю.С.* Константы. Словарь русской культуры. Опыты исследования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с. *Трахтенберг Л.А.* Механизмы комизма в культуре и языке петровской эпохи // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 89 – 102. *Трач А.С.* Экономия и избыточность сегментных средств в комическом тексте (на материале произведений М.М. Жванецкого) // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма. – М.: Индрик, 2007. – С. 175 – 185. *Уфимцева Н.В.* Семантика слова // Аспекты семантического исследования. – М.: Наука, 1980. – С. 5 – 80. *Шонь О.Б.* Мовностилістичні засоби реалізації гумору, іронії і сатири в американському короткому оповіданні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 “Германські мови”/ О.Б. Шонь. – Львів, 2003. – 16 с. *Щербіна А.О.* Жанри сатири і гумору. – К.: Дніпро, 1977. – 136 с. *Юнг К. -Г.* Архетипы и символы. – М.: Rennaisance, 1991. – 306 с. *Elkin P.K.* Satire: An Inaugural Lecture Delivered in Armidale, New South Wales. – New England: Printed by the University of New England. – 1974. – October 14. – 13 p. *Lakoff G., Johnson M.* Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought. – N.Y.: Basic Books, 1999. – 624 p.

ГОШИЛИК Н.С.
(Волинський нац. ун-т ім. Лесі Українки)

КОГНІТИВНА МОДЕЛЬ ЦИКЛІЧНОСТІ КОНЦЕПТУ ЧАС

Концепт ЧАС відносять до категорій, які беруть безпосередню участь у структуруванні та моделюванні світу. “Темпоральний досвід”, “темпоральна когніція” (у термінології В. Еванса [Evans 2004]) людини є полівимірними явищами. Вони реалізуються в різних одиницях, поняттях, однак визначаються, означуються та синхронізуються людиною через абстрагуючу діяльність. Це вкотре доводить, що час – складноструктурований феномен, у якому органічно поєднуються буттєвий (фізичне начало) та інтелектуальний складові елементи. Усі аспекти взаємодії людини та часу знаходять своє відображення у мові.

Науковці розрізняють два види впливу людини на мову – феномен первинної антропологізації мови (вплив психофізіологічних та інших особливостей людини на конститутивні якості мови) та феномен вторинної антропологізації (вплив на мову різних картин світу людини – релігійно-міфологічної, філософської, наукової, художньої) [Постовалова В.И. 1988, с. 11]. Інтергуючи це положення, ми розглядаємо два види концептуалізації часу. Первинна концептуалізація передбачає вплив фізичних властивостей часу як одного з вимірів навколишньої дійсності на конститутивні якості темпоральних елементів мови. На цьому етапі ми говоримо про лінійність та циклічність часу як основні, первинні характеристики його сприйняття. Вторинна концептуалізація – це вплив на мову різних процесів у життєдіяльності людини і суспільства. Маємо на увазі особливості бачення людиною тих чи інших темпоральних процесів та їх належність до певних суспільно-узгоджених моделей.

Імплементуючи положення лінгвокогнітивного аналізу Л.І. Бєлєхової [Бєлєхова 2002, с. 202-203], ми пропонуємо власну методику аналізу концепту ЧАС, яка передбачає розкриття механізмів формування й осмислення сприйняття концепту

ЧАС в англомовній картині світу та побудову й інтерпретацію часткових когнітивних моделей цього концепту. Ці процеси мають місце на обох рівнях концептуалізації, дають змогу комплексно проаналізувати концепт ЧАС та побудувати інтегративну когнітивну модель концепту ЧАС в англомовній картині світу.

Структурними елементами інтегративної когнітивної моделі концепту часу є часткові когнітивні моделі. Часткові когнітивні моделі класифікуються відповідно до семантики їх сегментів. Таким чином, уявлення, відображені в семантиці темпоральних номінацій, ієрархічно структуруються у вигляді часткових когнітивних моделей та інтегративної моделі сприйняття концепту часу. Ми виділяємо чотири часткові когнітивні моделі концепту ЧАС – лінійну, циклічну, астрономічну та антропоорієнтовану.

Метою даної статті є аналіз та визначення параметрів та функціонування когнітивної моделі циклічності.

Поставлена мета передбачає виконання таких *завдань*:

1) визначити засади функціонування інтегративної когнітивної моделі концепту ЧАС;
2) проаналізувати визначальні параметри когнітивної моделі циклічності;
3) охарактеризувати вербальну репрезентацію визначених параметрів.

Предметом дослідження є когнітивна модель циклічності як складова інтегративної когнітивної моделі концепту ЧАС в англійській мові. *Об'єктом розвідки* є лексичні засоби вираження циклічності. Дослідження ілюстровано прикладами, дібраними із корпусу американського варіанту сучасної англійської мови [The Corpus of Contemporary American English].

Розвиток кожного організму, утворення і розвиток певного виду, вся еволюція в цілому – незворотні процеси, які характеризуються певною ритмікою і циклічністю. Циклічність є міждисциплінарною характеристикою буття, сприйняття навколишньої дійсності, навколишніх, явищ та темпоральної реальності. Ми поділяємо точку зору К.С. Яковлєвої, яка наголошує, що "в культурній парадигмі носіїв мови з поняттям циклічного часу пов'язують ідеї природних циклів, безкінечних повернень і повторів одних і тих самих подій, спільності людських доль на усіх колах буття … тому "циклічна свідомість" налаштована на типізацію – ототожнення того, що є з тим, що вже не одноразово відбувалося" [Яковлева 1994, с. 100-101].

Розглядаючи питання циклічності часу, прийнято вести мову про зміну дня та ночі, пір року. Оскільки природний цикл часу пов'язаний з календарною циклічністю, ми виділяємо окрему групу календарних одиниць, які є показниками циклічності, а саме назви пір року та назви частин доби.

Проблема вираження аспектів ритмічного повторення часу давно була в центрі уваги дослідників. Так, Дж. Уітроу стверджує, що стародавня ідея часу як ритмічного повторення стала основою його поділу і виміру, і довгий час для людського розуму мали значення аспекти повторюваності та одночасності, а не тривалості, спрямованості та незворотності [Уитроу 2003, с. 74, 77]. На основі аналізу темпоральної лексики виділеного мовного матеріалу ми проаналізуємо темпоральні лексеми когнітивної моделі циклічності за релятивними циклоутвоючими параметрами повторюваності та точковості (точка початку і кінця). Акцентуватиметься увага на лексико-семантичних показниках цих параметрів у їх когнітивній інтерпретації.

Ми вважаємо показник повторюваності основним "циклоутворюючим" чинником. Дія може бути безперервним, єдиним процесом, а час, за допомогою якого ми визначаємо тривалість цієї дії чи її інші параметричні показники, може уявлятися як часові відрізки, які йдуть один за одним. До показників повторюваності належать

слова та словосполучення, які відповідають на питання “Коли?”, “Як часто?”. Пласт повторюваності утворений опозицією ознак визначеної та невизначеної кратностей.

Визначену кратність утворюють ряд індексів, які відрізняються за кількісними та порядковими показниками:

- Індекси кількісно-визначеної кратності типу *twice, four times* тощо зазначають кількість подій і дають уявлення про цикл, який має місце у житті конкретної особи, як-от: *In an age when many schools would be pleased if most of their parents would venture into the building a couple of times a year, Kanofsky, of Skokie, Ill., is in her kids’ schools as many as* ***three times*** *a week.* На відміну від “*a couple of times*” із семантикою кількісно-невизначеної кратності, індекс “*three times*” у наведеному прикладі конкретизує цикл, що дає точне бачення про ряд приходів до школи.
- Циклічність може утворюватися і відносно – якщо знову і знову відбувається певне явище чи подія. Тому говоримо про функціонування індексів порядково-визначеної кратності типу *again, every day, every time, on Monday* тощо. Наприклад: *Twenty-two years later, Mitchell admitted that Gould’s manuscript, except for a few fragments, didn’t exist. Thereafter Mitchell could be heard typing in his office* ***every day****, but he never published another word.* Як бачимо, щоденні дії утворюють цикл часу конкретної людини, її життя.

Невизначена кратність у своїй градації конституйована індексами виняткової, звичайної та підвищеної кратності:

- Індекси виняткової кратності *occasionally*, *rarely*, *seldom*, *sometimes, a few times* тощо “розтягують” тривалість циклу, а тому поряд із вказівкою про циклічність дають інформацію про тривалість циклу. Те, що трапляється інколи, рідко, теж дає змогу уявити коловорот подій, як-от у прикладі: ***Occasionally*** *even world leaders need to take a break from the affairs of state and kick back.*
- З-поміж індексів звичайної кратності виділяємо *generally, normally, usually, regular, successive, consecutive, straight, in succession, one after the other, one after another, in a row, running, alternate* та ін. Наприклад: *There’re Americans who suffer from a condition called narcolepsy. They don’t* ***generally*** *fall asleep in the middle of a meal or a conversation – that happens in movies and television sitcoms.* Безперечно, немає універсального закону трактування “регулярності”, “нормальності”, однак навіть кількісна невизначеність дає змогу стверджувати функціональну характеристику та перебіг подій, які описуються у цих термінах.
- Індекс підвищеної кратності *frequently* (поряд із *often, always, constantly* та ін.) дає змогу констатувати процес, який має повторюваний характер та відображає циклічну модель часу: *It’s a process that* ***frequently*** *causes serious, sometimes fatal economic harm to unwary individuals and businesses that are in the way.* Частотність тут видається нейтрально забарвленою характеристикою кратності. Більше того, у висловлюванні *Early in life, too, we become seized with the bizarre idea that we are* ***constantly*** *assaulted by invisible monsters called germs, and that we have to be on constant alert to protect ourselves against their fury i*ндекс підвищеної кратності *constantly*, окрім характеристики повторюваності, додає певної суб’єктивної оцінки, що зазвичай може бути як негативного, так і позитивного плану. Приклад ілюструє саме негативне забарвлення, яке, на нашу думку, домінує, тоді як значення циклічності є фоновим в описаній ситуації.

Додатковим показником циклічності ми вважаємо точковість. Розуміючи необхідність для утворення циклу відштовхнутися від певної точки, ми робимо спробу з’ясовувати статус точковості в контексті локалізації події на часовій вісі в межах циклічної моделі. Усвідомлення точковості є визначальним чинником розвитку

темпоральної свідомості, здійснення темпоральної референції та конструювання моделі сприйняття часу.

Точковість як параметрична характеристика когнітивної моделі циклічності має певні підвиди. Дж. Віімаранта, аналізуючи "природу точковості" концепту часу на прикладі російської та фінської мов, виділяє такі значення її лексико-структурної (чи семантико-структурної) сутності: "point in time", "at a point in time", "starting from a point in time", "at points in time", "before a point in time", "related to a point in time" [Viimaranta 2006, 81-92]. Інтегруючи цей підхід до розгляду точковості, ми проаналізуємо перераховані семантичні засоби її вербалізації на матеріалі англійської мови:

1) Значення **"point in time"** виражають прямі номінації *dawn, late night* тощо та непрямі номінації типу *it's not too late*. Вони надають незалежності темпоральній точці, про яку йдеться, та уможливлюють надання їй суб'єктно-об'єктного статусу.

2) Семантична структура **"at a point in time"** відображає час події, те, коли щось відбувається. Ця точка має кілька засобів вираження та різну частотність повторюваності. Іншими словами, це значення створює "темпоральну рамку" події, її "темпоральне тло", наприклад: *at the last moment, one day, at the same time*. Ця структура розглядається як "зв'язок, який створює мовець між реальністю та часовою референцією" [Viimaranta 2006, 85].

3) У значення **"starting from a point in time"** передбачається початок дії та її продовження, приховано передається зміна наявного стану речей. Виразниками цього значення є словосполучення типу *from this day, from now on, henceforth, henceforward* та ін.

4) Найвиразніше актуалізує когнітивну модель циклічності семантична структура **"at points in time"**, яка вербально представлена словосполученнями *every Monday, from time to time, whenever, every time* тощо. Ці словосполучення відрізняються за ознакою точної / неточної вказівки на подію. Так, темпоральна номінація *from time to time* не дають точної вказівки на локалізацію подій на часовій осі, а обмежуються позначенням точок референції. Таким чином, ми знаємо, що події відбуваються, визнаємо їх періодичність, однак не маємо інформації саме про те, коли це відбувається, в які дні, тижні чи години.

5) Значення **"before a point in time"** передбачає існування крайнього строку, кінцевого терміну. Це значення передають різноманітні засоби, як-от прийменниково-іменникові конструкції типу *before sunset, until tomorrow* тощо та іменникові конструкції типу *party eve* та ін.

6) Опосередковано референцію до точки часу спостерігаємо у словосполученнях зі значенням **"related to a point in time"**. Варто зауважити, що мається на увазі відношення не до будь-якої часової точки, а до конкретно визначеного темпорального локусу. При цьому конкретизація може бути як загального, так і часткового, оказіонального характеру (що теж зрозуміло з контексту), а також відрізнятися якісною, порядковою чи кількісною визначеністю. У цьому контексті темпоральні номінації є атрибутами процесів та явищ. Порівняйте: ***Monday meetings*** *– понеділкові наради*, ***Sunday service*** *– недільна служба*, ***this day troubles*** *– тривоги сьогодення*, ***two-day' issue*** *– справа двох днів* тощо.

Отже, конституювання когнітивної моделі циклічності здійснюється через параметри повторюваності та точковості. Пласт повторюваності утворює опозиція ознак визначеної та невизначеної кратностей. Визначена кратність репрезентована індексами, які відрізняються за кількісними та порядковими показниками. Невизначена кратність конституйована градаційно відмінними індексами виняткової, звичайної та підвищеної кратності. Обов'язковою передумовою для утворення циклу є наявність точки.

Отримані результати не вичерпують комплексу питань, які постають при аналізі когнітивної моделі циклічності. Перспективним залишається дослідження вербальної реалізації цієї моделі у дискурсі, а також порівняльний аналіз визначених параметрів повторюваності та точковості на матеріалі кількох мов.

Література

Бєлєхова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивних аспект: Дис. … д-ра філол. наук: 10.02.04 / Київський національний лінгвістичний ун-т. – К., 2002. – 476 с. *Всеволодова М.В.* Способы выражения временных отношений в современном русском языке. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1975. – 283 с. *Постовалова В.И.* Картина мира в жизнедеятельности человека // Роль человеческого фактора в языке: Язык и картина мира / Отв. ред. Б.А. Серебрянников. – М.: Наука, 1988. – 215 с. *Уитроу Дж.* Естественная философия времени: Пер. с англ. / Общ. ред. М.Э. Омелъяновского. – Изд. 2-е, стереотип. – М.: Едиториал УРСС, 2003. – 400 с. *Яковлева Е.С.* Фрагменты русской языковой картины мира (модели пространства, времени и восприятия). – М.: Изд-во «Гнозис», 1994. – 344 с. *Corpus of Contemporary American English, The* [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.americancorpus.org *Evans V.* How We Conceptualise Time: Language, Meaning and Temporal Cognition [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.vyvevans.net/EAStime.pdf *Viimaranta J.* Talking about Time in Russian and Finnish [Електронний ресурс]: дис. … доктора філософії – Режим доступу: – http://ethesis.helsinki.fi/julkaisut/hum/slavi/vk/viimaranta/talkinga.pdf

ДІЛАЙ І. П.
(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

СПІВВІДНОШЕННЯ МОВНОЇ ЕКОНОМІЇ ТА МОВНОГО ПЛЕОНАЗМУ В ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІЙ ГРУПІ КОГНІТИВНИХ ДІЄСЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Мовна економія протиставлена мовній надмірності, і разом вони розглядаються як тенденції мовного прогресу, чинники оптимізації спілкування. Обидві мовні закономірності є універсаліями, а в лінгво-синергетичному аспекті – параметром самоорганізації системи мови. Якщо мовна економія зумовлена прагненням носіїв мови полегшити власні мовленнєві зусилля, підвищити ефективність передачі інформації та швидкість її обробки, то мовна надмірність спрямована на деталізацію знакових позначень й оптималізацію інформаційного обміну [Селіванова О., с. 364]. На лексичному рівні економія виявляється у семантичній конденсації, метонімії, метафоризації, фразеологізації. Мовна надмірність є джерелом виразності, образності мови, розвитку експресивності й емотивності мовних засобів. Виявом закону мовної надмірності є плеоназм, яким керується зокрема мовна синонімія.

Таким чином, комплексне дослідження епідигматики та синонімії лексичних одиниць дає уявлення про ступінь дії законів мовної економії та надмірності у лексичній системі чи підсистемі. Проте, через відкритість лексики як системи виникає проблема адекватної інвентаризації лексичних одиниць та відтворення семантичних зв'язків між ними. Сучасна ідеографія чи не найближче наблизилася до розв'язання цієї проблеми шляхом застосування новітніх комп'ютерних технологій. Одним з останніх підходів став концептуальний підхід до тлумачної лексикографії, застосований у тезаурусі WordNet [Miller G. A., Beckwith R.].

Основою створення WordNet для англійської мови послужив Оксфордський словник англійської мови та Британський Національний Корпус. Специфікою WordNet є організація лексичної інформації у термінах значення слова, а не за його